

YABANCI KAYNAK KAVRAMI VE TÜRKİYE'NİN GEREKSİNİMİ

Dr. Mehmet E. PALAMUT

1. — Giriş

İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra geniş ve yaygın bir biçimde oluşan sosyo-politik bilinçlenme, az gelişmişliğin olumsuz koşulları içerisinde bulunan tüm yoksul ülkeleri, müşterek ve toplumsal bir devinime sürüklemiştir: Ekonomik kalkınma çabası!.. Bu çabanın, süreklilik kazanarak günümüze dek geldiği; birtakım büyük, yadsınmaz, somut ve olumlu sonuçları sergilediği bir gerçektir.

Ama ne var ki, az gelişmiş ülkelerin büyük bir umutla başlatıkları bu sürekli ve doğurgan atılım devinimi, 1973 Arap-İsrail savaşından sonra ortaya çıkan ve olumsuz etkisi bütün ülkelerde duyulan petrol bunalımından sonra, durmuş veya en azından durma noktasına gelmiş bulunmaktadır. Çünkü, anılan bunalımdan sonra, petrol üreticisi olmayan ülkelerin büyük çoğunluğunun dış ilişkileri, alışılmış seyirlerini değiştirerek, olumsuz yöndeki sapmayla her yıl giderek artan bir dış ödeme açığıyla alnaç alınacak kalmışlardır.

Evensel nitelikteki bu bunalımdan, ileri ülkeler, gelişmişliğin verdiği yaygın gönenc ve ellerindeki geniş birikimlerden ötürü, derin ve duyarlı bir biçimde etkilenmemişlerdir. Salt, çocuklarının büyüme ve dev adımlarla «zirveye çıkma» tempoları aksamıştır. Za-

ten buldukları düzeye, daha alt bir aşamadan gelen gelişmiş uluslar, yönetici makamlarca alınan bazı kayıtlayıcı önlemlerle gönençlerinin sınırlandırılmaları alınca, fazla bir tepki göstermemişler; alınan her türlü politik ve teknik kararları benimsemişlerdir. Fakat, genellikle petrol bunalımının belirlediği bu değişimsel ekonomik olgu, petrol üreticisi durumunda bulunmayan gelişme yolundaki ülkelerde, geniş ve derin etkiler yaratmış, sözkonusu ülkelerin yabancı kaynak gereksinimlerini bir kat daha arttırmıştır.

2. — Yabancı Kaynak Kavramı

«Yabancı» veya «Dış» kaynak sözkonusu olduğu zaman, usa gelen, yabancı kökenli tüm kaynaklardır. Bir başka deyişle, ulusal sınırların ötesinde yaratılan, her türlü ekonomik ve parasal değerlere «yabancı kaynak» veya «dış kaynak» denir. Dış kökenli bu değerleri, üç başlık altında irdelemek mümkündür:

- anamal (sermaye);
- borç;
- yardım.

Şimdi, bu kavramları tanımlayarak, benzer ve ayrık yönlerini açıklamaya çalışalım:

a) Yabancı anamal:

Adına «Dış özel yatırım» da denilen yabancı anamal, ülke dışında yaratılan özel tasarrufların bir başka ülkede, doğrudan doğruya girişime geçerek, edimsel (fiilî) yatırıma dönüşmesidir. Tanımdan da çıkarılabileceği gibi yabancı anamal, temelde bir özel tasarruftur; ve bu tasarruf, «kâr etme» güdüsüyle bir başka ülkeye giderek, orada edimsel yatırımlara girişmektedir.

Belirtmemizde yarar var ki, yabancı özel girişimcinin getireceği ve üretken yatırıma dönüştüreceği bu «tasarruf», somut (para, mal) olabileceği gibi, soyut da (know-how, lisans) olabilir. Yalnız, soyut ve/veya somut nitelikteki bu tasarruf, geldiği ülkede gerçekleştirdiği kârı kendi kaynak noktası olan ana ülkeye transfer eder. Bu bakımdan, yabancı anamal, diğer iki dış kaynaktan ayrılmaktadır. Çünkü, edimsel biçime dönüşmüş özel yatırımın gerçekleşmiş parasal sonucu, hepten dışa yönelmekte ve ana ülkeye git-

mektedir (1). Açığıdır ki, burada «gerçekleşmiş parasal sonuç'un ana ülkeye —belli bir süre için— dönmeyip, başlatılan yatırıma eklenmesi veya yeni edimsel girişimlerde kullanılması, yabancı anamalin temel niteliğini değiştirmez. Çünkü, sınırlı bir süre için geçerli olan bu olgu, gelecek dönemlerde daha büyük kâr götürme kestirim ve amacına dayanmaktadır.

Yabancı anamalin ikinci belirgin niteliğiye, doğrudan doğruya bir yatırım olmasıdır. Oysa, «borçlanma» ve «yardım» biçimindeki dış kaynaklar, dolaylı niteliktedirler...

Üçüncü olarak, yabancı anamal somut ve/veya soyut yapıda bir ekonomik değer olduğu halde, diğer kaynaklar salt somut niteliktedirler.

Y b) Dış borç :

Kısa tanımıyla, gereksinim içinde bulunan Devlet ile yabancı Devlet'ler, o Devlet'lerin bireyleri, uluslararası yardım ve kredi kurumları arasında, karşılıklı özgür istence (irade) bildirimine dayanılarak bir bağitle sonuçlanan ve bağıtta öngörülen oranda bir ürem (faiz) ödenmesini gerektiren, genellikle yabancı para cinsinden olan borçlara «dış borç» denir. Tanımdan yararlanarak, dış borcun diğer iki kaynaktan (yabancı anamal ve yardım) ayrık bulunan niteliklerini şu biçimde sıralamak olasıdır:

Bir kere, borçlanmanın bir karşılığı vardır; adına «ürem» (faiz) denilen bu karşılık, geçerli özgür piyasa ederi (cari piyasa fiatı) düzeyinde karşılıklı anlaşmalara ve birtakım koşullara bağlı kalınarak saptanmaktadır. Sözgelimi, La Societe Generale (Fransız ulusal bankası) veya M. Jean - Baptiste DOUMENG (zengin bir Fransız yurttaşı) A ülkesine demektedir ki, «Ben sana 5 yıl süreyle, %15 üremle 10 milyar FF. ı borç veriyorum. Ama, bu borç için senden isteklerim şunlar: 1° İlk yılın üremi olan (10.000.000 x 15: 100 =) 1,5 milyar FF.ı hemen keseceğim; yani sana 10 milyar değil, 8,5 milyar vereceğim. 2° Sen, FF. olarak verilecek olan

(1) Türkiye'de yabancı anamal konusundaki geniş bilgi için bakınız: Prof. Dr. Baran TUNCER, «Türkiye'de Yabancı Sermaye Sorunu», S.B.F. Yay., Ankara - 1968; Prof. Dr. Kenan BULUTOĞLU, «100 Soruda Türkiye de Yabancı Sermaye», Gerçek Yay., İstanbul - 1970; Dr. Nelson ARDİTİ, «Les Investissements Etrangers en Turquie», Librairie Droz, Geneve - 1970.

bu parayı, salt ülkedeki Y firmasının gereksinimlerinde kullanacaksn. 3°) Anılan süre zarfında, piyasa ürem oranında bir artış olursa, bana ödeyecek olduğun ürem yeni oluşan eder üzerinden olacak. 4°) Bağıtta sözü edilen 10 milyar FF'nın bugünkü altın veya dengeli bir para olan FS'in eş değeri, 5 yılın sonunda (geri ödeme sırası) temel alınacak; eğer FF'nın değeri düşerse, senin bana ödeyecek olduğun nicelik, anılan dengeli birime göre saptacaktır. Tamam mı?». A ülkesinin sözkonusu koşulları —kendisi açısından— olumlu bulup «evet» demesiyle ve birtakım biçimsel öğelerin tamamlanmasıyla da, «borç bağıtı» gerçekleşecektir.

İkinci olarak, borç adıyla verilen tutar, belirli bir süre sonunda geri ödenmektedir. Belirtelim ki, bu geri ödeme işlemi, genellikle, başlangıçtaki gerçek değeri temel alınarak yapılmakta, ödeme biçimi de toptan olabileceği gibi tükenen yıllık (taksitli) da olabilmektedir.

Sonuncu olarak, borç bağıtı ilişkisinin, daha çok borç verenin yararına işlemesidir. Hemen belirtelim ki, borç veren yönünden sağlanan bu yarar, ekonomik olabileceği gibi politik nitelik de gösterebilir. Ama bu demek değildir ki, borçlanan ülke bundan hiçbir yarar sağlamaz. Onun sağlıyacağı yararın derecesiyse, tümüyle, alınan borcun kullanım biçimine ve alanına bağlıdır.

c) Dış yardım:

Çoğu kez, maliye ve ekonomi yazınında, «borç» ve «yardım» kavramları birbirine karıştırılmakta; günlük basın ve yayın dilinde, bunlardan birinin diğerinin yerine kullanıldığını sık sık işitmekte ve görmekteyiz. Oysa, tarihsel gelişimi İsa Öncesine (İ.Ö.) giden dış yardımın, kendine özgün birtakım nitelikleri vardır ki, bunlar, onu diğer iki dış kaynaktan ayırırlar. O halde, dış yardım nedir?

Verenden çok, onu alan ülkeye sosyo-ekonomik yararlar sağlayan, bir Devlet'ten diğer bir Devlet'e veya uluslararası yardım kurumlarından ona gereksinim duyan ülkelere doğru yapılan, somut ve/veya soyut kaynaklara «Dış yardım» denir. Açık olarak tanımdan çıkarılabileceği gibi, dış yardım, «somut-soyut» yönüyle yabancı anamala benzemektedir. Ondan ayrılmaktadır: Çünkü, yabancı anamalda yaratılan gerçekleşmiş kârın (profit net) ana ülkeye dönüşü (transfert) sözkonusudur. Oysa, yardımda böyle bir durum yoktur.

Dış yardım, borçlanmadan da ayrılmaktadır: Bir kere, borçlanma somut (parasal) bir nitelik taşıdığı halde, yardım, çoğu kez, soyuttur; somut olduğu zaman da, bu, genellikle, mal biçimindedir. İkinci olarak, borçlanmanın bir karşılığı (ürem) vardır. Oysa, yardımda ya karşılık yoktur ya da alınan karşılık, özgür piyasa koşullarında oluşan ederin çok altındadır. Sözgelimi, verilen 10 milyar FF.lık yardıma uygulanan ürem ederi % 15 değil de, % 3' dür. Üçüncü olarak, taraflar arasında yapılan bğit, yardımı alan ülke lehine birtakım elverişli koşulları içerir. Sözgelimi, 10 milyar FF.lık yardım verilirken, bir yıllık ürem tutarı 0,3 milyar FF hemen kesilmez; ilk üç-beş yıl ödemesiz süre olarak kabul edilir; ödeme süresi 10-20 yıl gibi uzun olur; geri ödeme zamanı geldiğinde, ödenecek tutarın altın veya FS değeri üzerinden değerlendirilmesi (reevaluation) yapılmaz, FF önemli ölçüde değer yitirmiş bile olsa, gene de 10 milyar FF ödenir; hatta bazen, 10 milyar, FF ile değil de, A ülkesinin para birimiyle ödenir. Dördüncü olarak, bazı kereler yardım, geri ödemesiz (bağış = octroi) biçimde olur. Geri ödemesiz yardıma «Hibe» (bağış) denir. Hibe, yardımın tümünü kapsayabileceği gibi, bir kısmını da kapsayabilir.

Buraya kadar açıklamağa çalışılan ayrıık yönleri özetlersek: Eğer alınan dış kaynak, onu kullanan ülke yönünden, birtakım sosyo-ekonomik elverişli koşulları içeriyorsa, bu bir «yardım» dır; tersine, bu koşullar dış kaynağı sağlayanın lehine işleyorsa, bu bir «borç» veya «anamal» dır.

Burada, usa şöyle bir soru gelebilir: Mademki dış yardım onu kullananların lehine elverişli koşullar taşımaktadır; o halde, gelişmiş ülkeleri yoksul ülkelere anılan nitelikte bir kaynak gönderimine iten etmenler nedir? Bir başka deyişle, zenginleri yoksullara yardım yapmaya sürükleyen güdüler, hangi nedenlerden kaynaklanmaktadır? Bunların ayrıntılarına girmemekle birlikte, alttaki başlıklar biçimde sıralayabiliriz:

- 1 — Giderek katılaşan evrendeki bloklaşma devinimi;
- 2 — Varlıklılarla yoksullar arasında bulunan uçurumun kaldırılması;
- 3 — Devresel ekonomik dalgalanmaların giderilmesi;
- 4 — Varlıklıkların saygınlıklarını yükseltme çabası;

- 5 — Tarihsel ilintilerin sürdürülmesi;
- 6 — Kendi aslından olan azınlıklara karşı, yardım alan ülkenin iyi davranması;
- 7 — İnsancıl duyguların yayılması;
- 8 — Uluslararası değişik (ekonomik, politik, toplumsal, kültürel ve süel) nitelikteki tamlaşmaların (integration) yaygınlık kazanması.

Değişik nedenlerden kaynaklanan ve şimdiye dek çoğunlukla ikili ilişkilere (relations bilaterales) dayanan «dış yardım» kavramında, günümüzde yepyeni bir anlayış ve yaklaşım biçiminin geliştiği görülmektedir. Bu, «çok yönlü yardım» (aides multilaterales) gerçeği olup, çoğulcu ilişkilere dayanmaktadır.

Bu açıklamalardan sonra, sözkonusu üç tür dış kaynağın **benzer yönlerine** —artık— gelebiliriz. Bunlar:

- 1) Her üç kaynak da yabancı niteliktedir. Çünkü, adları ne olursa olsun, bunlar dış dünyalarda yaratılmakta, sonra da başka ülkelerin kullanımına sunulmaktadır.
- 2) Anılan kaynaklar, onları alan ülkelerin ekonomilerinde belirgin etkiler yaratırlar. Bu etkiler, başlangıçta genişletici olduğu halde, sonraları daraltıcı yönde olmaktadır.
- 3) Hepsi de politik nüfuza neden olurlar.

— Yeğlenen Kaynak

Gelişme yolunda bulunan ülkeler, dış kaynağa gereksinim duydıkları zaman, «yardım»ı genellikle diğerlerine (anamal ve borç) yeğler. Çünkü diğerlerinin, bu kaynakları kullanan ülkelerin bir takım ekonomiko-politik bağımlılıklara ittiği gibi, sözkonusu ülkelerin kalkınmalarında da «yardım» kadar olumlu ekonomik işlevler üstlenmedikleri gözlemlenmektedir. Bu bakımdan, sonuncu kaynak her zaman, diğer iki kaynağa yeğ tutulur.

Ama ne var ki, gelişmiş ülkelerce gelişme yolundaki ülkelere yapılmakta olan «yardım» lar, bu ülkelerin kendi GSMH'larının % 1 oranına bile ulaşmamışken, üstelik son yıllarda bu oran, sürekli olarak bir düşme eğilimi göstermiştir. Sözelimi, 19 Haziran 1978

günü yayınlanan OCDE'nin bir basın bildirisine göre (2), Dünya Bankası (B.İ.R.D.) ve Uluslararası Para Fonu (F.İ.M.)'nun gözlemci olarak buldukları Gelişme Yardımı Komitesi (C.A.D.) üye devletlerinin GSMH'larına oranla yaptıkları net yardımların dökümü tabloda görüldüğü gibidir.

GELİŞMİŞ ÜLKELERİN GELİŞMEKTE OLAN ÜLKELERE YAPTIKLARI YARDIMLARIN GSMH'LARINA GÖRE ORANI

(%)

<i>Devletler</i>	<i>1966-68 ortalaması</i>	<i>1975</i>	<i>1976</i>	<i>1977</i>
Fransa	0,69	0,62	0,62	0,63
Avusturalya	0,57	0,60	0,42	0,45
Hollanda	0,48	0,75	0,82	0,85
Belçika	0,43	0,59	0,51	0,46
İngiltere	0,43	0,37	0,38	0,38
A.B.D.	0,41	0,26	0,25	0,22
F. Almanya	0,39	0,37	0,31	0,27
Kanada	0,30	0,55	0,46	0,51
Japonya	0,28	0,23	0,20	0,21
İsveç	0,26	0,82	0,82	0,99
Norveç	0,22	0,66	0,70	0,82
Y. Zelandiya	0,21	0,52	0,41	0,35
Danimarka	0,21	0,58	0,56	0,61
İtalya	0,18	0,11	0,13	0,09
Avusturya	0,13	0,17	0,12	0,24
İsviçre	0,10	0,19	0,19	0,19
Finlandiya	0,05	0,18	0,18	0,17
TOPLAM	0,40	0,35	0,33	0,31

Kaynak: «Problèmes Economiques», op. cit., Tableau: I, p. 30.

Tabloda görünen ve görünmeyen sonuçları, iki noktada toplayabiliriz:

Bir kere, niceliksel ve oransal olarak, gelişmiş ülkelere doğru yapılan ve az gelişmiş ülkelerin eko-

(2) Bkz.: «L'Aide aux Pays en Voie de Développement en 1977», Problèmes Economiques, Secrétariat Générale du Gouvernement Direction de la Documentation Française, No: 1.581, 12 juillet 1978, Paris, pp. 29-31.

nomik kalkınmalarında büyük yararları olan net ekonomik yardımlar giderek gerilemektedir. Sözelimi, bu oran 1966-68 döneminde % 40 iken, 1977'de % 31'e düşmüştür. Dünyanın içinde bulunduğu ekonomiko-politik ortamın bugünkü niteliğini değiştirmemesi halinde, anılan oranın daha da düşeceği kaçınılmazdır. Buysa, az gelişmiş ülkelerin dış kaynak gereksinimlerinin şiddetini daha çok yükseltecek; ve sözkonusu ülkelerde onulmaz nitelikteki sorunların birikimine ve büyük boyutlara çıkmalarına yol açacaktır. Oysa, kişisel saygınlık, her türlü özgür girişim ve gelişim, karşılıklı usçul dayanışım ve etkileşim üzerine kurgulanan içinde yaşadığımız dünya, gelişmişlerin kendi gönençleriyle böbürlenirken, diğerlerinin idamlıklarını giydikleri ve acıklı eylem saatlerini beklemek için, sürekl olarak, aralanacak kapıyı gözetledikleri bir tutukevi değildir.

İkinci olarak, «yardım»ların azalışı, gelişme yolundaki çabalarını kararlı ve müşterek bir bilinçle sürdüren ülkeleri, diğer dış kaynak türlerini bulmaya sürüklemiştir ve bundan böyle sürükleyecektir de. Bu ise, bir taraftan az gelişmiş ülkelerin yürütmek zorunda oldukları çabaların faturalarını oldukça —faiz yükü ve kâr çıktılarıyla— şişirirken, diğer taraftan da sözkonusu ülkeleri bir takım ekonomik ve politik ödümler vermeye itecektir. Oysa, 1970'lerden sonra başlayan Kuzey-Güney diyalogu, her iki kutup arasında gözlemlenen somut uçurumların giderilmesi amacına dönük olup, barış ve özgürlüğün başat olacağı bir dünyanın kurulmasından yanadır. Az gelişmiş ülkeler yönünden, temelinde elverişli koşulların bulunmadığı dış kaynak türleriyse, Kuzey-Güney arasındaki boşluğu doldurmak bir yana, —olsa olsa— daha da derinleş-tireceği yadsınmaz bir gerçektir.

Kısaca, «yardım» niteliğindeki dış kaynağın giderek azalması, az gelişmiş ülkelerin sosyal, ekonomik ve politik sorunlarını birikimli bir biçimde artırmakta; anılan ülkeleri, çok daha elverişsiz koşullarda dış kaynak aramaya zorlamaktadır. Bu kaynaklarda başarıysa, politik ödümlerin ağırlığıyla eşoranlı olup, sözkonusu bu kaynakları sağlayanların yararına birtakım politik nüfuzların kotarılmasıyla ilintilidir. Bunun içindir ki, genellikle bu tür dış kaynaklara «Politik borç» denmektedir (3).

(3) Bkz.: Prof. Dr. Macit İNCE, «Devlet Borçlanması», 3. Basım, Ankara - 1976, ss. 58-61.

Halbuki, tanınmış Rus asıllı Amerikan iktisatçısı Prof. Dr. Wassily LEONTİEF'in Fransız televizyonunda yaptığı bir söyleşide vurguladığı gibi, dünya üretiminin yaklaşık % 8'ini süel (militaire) harcamalara ayıran Batı ve Sovyet Rusya —ki Rusya'da bu oran daha yüksektir—, dünyanın elinde en büyük ekonomik rezerv olan anılan harcamaları kısarak, Üçüncü Dünya'ya yapılan yardım özverisini genişletseler, durum çok daha olumlu ve tutarlı olacaktır. «Hatta, önemli nicelikteki ekonomik yardım, gelişmiş ülkeleri batırmayacaktır» (4). Kaldı ki, evrensel gerçek ve içten bir silahsızlanma politikası, sözkonusu harcamaların kısılmasına bağlıdır.

4. — T ü r k i y e ' n i n Ç a b a l a r ı

Türkiye, İkinci Dünya Savaşından —özellikle 1950'lerden sonra, oldukça büyük oranlarda Batı'nın «yardım» niteliğindeki dış kaynaklarından yararlanmıştı. Fakat, yukarıda açıklanmağa çalışılan nedenlerden ötürü, son zamanlarda, bu kaynak giderek azalmağa yüztutmuş ve bugün Türkiye, uluslararası birkaç mali kurum (İslam Bankası) ve sayıları çok az dost ve komşu ülkenin (Libya gibi) dışında, «yardım» niteliğinde dış kaynak —hemen hemen— sağlayamaz duruma düşmüştür. Bu durum, ister-istemez Türkiye'nin dış kaynak gereksinimini artırmaktadır.

Dış kaynak gereksinimini artıran ve dolayısıyla Türkiye'yi «borç» aramaya iten bir ikinci neden, yabancı ülkelerde çalışan işçi yurttaşlarımızın göndermekte oldukları döviz niceliğinin giderek düşmesidir. Bu düşüş, türlü nedenlerden kaynaklanmaktadır: Politikacılarımızın ulu-orta «propaganda» larından, TL'nin sürekli olarak değer yitimine uğratılmasına ve yurdumuzda şiddetini hergün biraz daha arttırarak kolgezen anarşi ortamına kadar.

Üçüncü neden, 1975'lerden sonra —hem de bu kez büyük ölçeklerle— turizm girdilerinin artı (+) olmaktan çıkıp, giderek büyüyen bir biçimde eksi (—) değerlere dönüşmesidir. Bu olumsuz dönüşümde, bir taraftan içeride uygulanan yanlış ve kısa süreli turizm politikası, diğer taraftan da, Türk turizmini dışarıda tanıtmakla görevlendirilenlerin çoğunun böyle bir görevi yürütmekten uzak olmaları ve temsil ettikleri makamı salt bir arpalık (sinécure)

(4) Prof. Dr. Wassily LEONTİEF, «Scénarios pour L'An 2000», Télévision Française I, Diffusion: 16 janvier 1977, Texte intégral, p. 15.

olarak görmeleridir. Oysa, dış dünyada böyle bir ödevi sırtlamak, herşeyden önce, yetenek, iyi yabancı dil, derin kültür, ataklık ve dinamik girişi mister. Bizdeyse, bugüne dek, doğurgan ve uzun süreli bir politikaya dayanan turizm girdilerini artırmak yerine, turizm çıktılarını —zaman zaman— kısıtlama önlemlerine ağırlık verilmiş olup, bu geçici önlemlerle turizm kesiminde büyük yararlar sağlayacağımız sanılmış ve çoğu kez bununla avunulmuştur. Oysa, turizm girdilerinin kayıtlayıcı ve kısır önlemlerle arttırılamayacağı, gün gibi açık ve ortadadır. Bunun böyle yürümeyeceği, henüz yıllık kesin veriler belirlenmemekle birlikte, 1978 yılında da turizm çıktılarının girdileri aşmasıyla bir kez daha kanıtlanmıştır.

Sürekli olarak dış borç arayışı içinde almamızın dördüncü nedeniyse, her ne kadar 18.1.1954 gün ve 6224 Sayılı Yabancı Sermayeyi Teşvik Kanunu'nun yürürlükte bulunmasına karşın, bir türlü yabancı özel sermayeden yeterince yararlanamamış olunmasıdır. Burnumuzun dibindeki batı komşumuz Yunanistan, nerdeyse her yıl yarım milyar dolarlık ek kaynağı bu yolla sağlarken, biz, çeyrek asırlık bir zaman sürecinde bir milyar dolara bile ulaşamadık. Tüm liberal yasal hükümlere ve çeşitli yetkili ağızların iyimser anlatımlarına karşın, yılda ortalama olarak gelen dış özel sermayenin 40 - 60 milyon dolar arasında oynaması, Türkiye'nin büyük atılımlarıyla ve çözüm bekleyen sorunlarıyla hiçbir zaman uyum göstermemekte; ve bu uyumsuzluk, Onu, sağladığı yararlar daha elverişsiz ve sınırlı bulunan dış kaynak aramaya sürüklemektedir.

Bir diğer ve son neden ise, Cumhuriyetin kuruluşundan beri, tüm siyasal iktidarların amaç ve uğraşlarını oluşturmasına karşın, bir türlü ihracatımızı yeterli düzeye çıkarmamış olmamızdır. İhracatın istenen boyutlara yükseltilmemesinde, izlenen hatalı ekonomik ve sosyal politikanın önemi kuşkusuz büyüktür.

Türkiye'nin tüm bu çabalarına karşın, borçlanma yoluyla da gereksinim duyduğu dış kaynağı sağladığı söylenemez (5). İşte, asıl sorun burada yatmaktadır.

(5) Türk dış borçları ve üstlenilen külfetler konusunda, Bkz.: Mehmet E. PALAMUT, «Dış Borçlarımız ve Getirdiği Yükler», A.T.O. Dergisi, sayı: 7, Temmuz - 1978, Ankara, ss. 11 - 14.

5. — S o n u ç

Buraya dek yaptığımız açıklamaları, temelde, iki noktada toplamak mümkündür:

1. Gelişmiş Batı'lı ülkelerin, gelişmekte olan ülkelere yapmakta buldukları «yardım» niteliğindeki dış kaynakları giderek kısımları;

2. Bugün Türkiye'nin, şiddeti hergün biraz daha artan bir biçimde, döviz darboğazıyla alnaç alnaca bulunması ve bu darboğazın sosyo-ekonomik sorunları büyük boyutlarda yığılması; bunun da, —karşılıklı olumsuz etkileşimle— sözkonusu darboğazın daraldığı yerden giderek kopmasına yardım edecek etmenleri yavaş yavaş oluşturmasıdır. Bir başka deyişle, Türkiye bugün, birbirlerini —olumsuz yönde— belirleyen patlama noktasına varan sosyo-ekonomik sorunlar ile artık son aşamaya ulaşmış dış kaynak gereksinimi arasında, yani bir kısaç içindedir.

İlk nokta, her ne kadar, bugün belirli bir yaşam ve gönenç düzeyine gelmiş ve buna alışmış ülkelerin edindikleri olanaklardan ödün vermemekten yahut cimrice davranışlarından kaynaklanıyorsa da, gerçekte, izlenen bu yanlış tutum onlara çok daha pahalıya malolacaktır. Çünkü, bir taraftan her türlü bireysel çaba ve saygınlığa dayanan özgürlük sistemi yara alırken; diğer taraftan da, bu sisteme haklı olarak umut bağlamış milyarlarca insanı, buruk ve —biraz da— gelişigüzel serüvence yeni arayışlar içine sürüklemektedir ki, bu da, bloklar arasındaki kutuplaşmaları hızlandıracak ve insanlığı dönüşü olmayan çıkmazlara götürecektir. Bunun zararları da, salt azgelişmiş ülkelere değil, tüm insanlığadır. Bu bakımdan, bugünün gelişmiş ülkeleri, fakir ülkelerin —türlü nedenlerle— böyle dönüşsüz bir yola sapmalarına seyirci kalmazlar ve kalmamalıdır da.

Yukarıda açılımağa çalıştığımız nedenlerden kaynaklanan ve sanki Türkiye'yi bir kısıka alan ikinci noktaya gelince, Türkiye bugün, dış kaynak gereksinimini yenmek için, tüm almasıklara (borç erteleme, yardım, borçlanma, yabancı anamal) başvurma çabasını sürdürmekte; fakat, bundan yeterli ve doyurucu sonuçlar sağlayamamaktadır. Bizce, Türkiye'nin içerisinde bulunduğu aşmaz geçicidir. Bununla birlikte hemen belirtmeliyiz ki, sözkonusu aşmazın üstesinden gelinebilmesi ve bunun «geçici» bir nitelik gös-

termesi, herşeyden önce, aşağıdaki önlemlerin alınarak uygulanmasına bağlıdır. Bunlar:

1 * **İşçi döviz girdilerinin arttırılması** : 1974 yılından sonra, yabancı ülkelerde çalışan yurttaşlarımızın ülkemize gönderdikleri döviz tutarı, giderek bir düşme eğilimi göstermektedir. Her ne kadar, alınan tüm kısa süreli önlemlere karşın, işçi dövizleri salt Ağustos Eylül ayında bir artış —o da, oldukça yararlı ve spekülasyon konusu olan motorlu kara taşıtlarını öncelikle dövizle satınalma olanağı işçilerimize tanındığından— göstermişse de, 1978'in ilk 8 aylık (Ocak-Ağustos) ortalaması, 1977'nin ilk 8 aylık döneminde gelen dövizin % 20 gerisinde kalmıştır (5). Birbuçuk milyona yakın yurttaşımızın çalıştığı yabancı ülkelere gönderilen dövizin her yıl giderek azalan bir seyir izlemesi oldukça düşündürücüdür; ve bunun tek nedeni, bizce, alınan önlemlerin yetersiz ve kısa süreli olup, salt görünüşü kurtarmaktan ileri geçemeyişidir. Onun için, alınacak etkin önlem, yurttaşlarımızın özgür istencelerine bırakılmaksızın, Devlet'in yaptırım gücüne dayandırılmalıdır. Sözgelimi, pasaport süreleri bir yıla sınırlandırılarak, her yıl süre uzatımı yinelenirken, her işçinin yurda göndermekle bağımlı tutulan döviz tutarının belgelendirilmesi zorunluluğu getirilebilir. Aksi halde, «mini devalüasyon»larla hergün kazançlı çıkan ve sürekli biçimde karaborsa döviz piyasalarını besleyen işçi yurttaşlarımızın döviz gönderimlerine bel bağlamak tümünden saflık olur.

2 * **Marjinal tasarruf eğiliminin yükseltilmesi** : Gelişme yolunda bir ülke olmamıza karşın, bazı kesimlerde marjinal tasarruf eğilimini arttırmak mümkündür. Bu bakımdan, bir taraftan tasarrufu uyarmak için yeterli ve inandırıcı önlemler alınmalı, diğer taraftan da lüks tüketim harcamaları, etkin bir biçimde, vergilendirilmelidir.

3 * **İhracatın arttırılması** : En sağlam ve kendine en çok güvenilen dış kaynak besleyicisi, ihracattır. Bir başka deyişle, yurtiçi üretimin dış dünyaya yönlendirilmesi ve bu olgunun giderek arttırılması, döviz gereksinimini rasyonel bir biçimde yanıtlar. Onun için, ihracatı uyarıcı her türlü ekonomik, finansal ve yönetsel önlemler, zaman yitirmeksizin, ivedilikle alınmalıdır.

(5) Milliyet G., 29.9.1978, s. 11.

4 * **Turistik devinimlerden beklenenin sağlanması** : Akdeniz'e güneyden kıyısı olup da, turizm girdileri çıktıklarından küçük bulunan, bizden başka, bir ülke daha yoktur. Ancak, iki yılda bir kez yurtdışına çıkma yasaklarına karşın, 1978 yılında bile, aleyhimize işleyegelen alışılmış ibre, bir türlü lehimize dönmemiştir. Bütün uygarlıkların sergilendiği ve doğanın her türlü ayrıcalıklarıyla bezendirilen bir konumda yerini alan ülkemizde, turizmden gerektiğince yararlanamayıp, aksine bu kesimi, bir döviz çıktı etmeni olarak korumamız, koparılan tüm iyimser nutuklara ve yapılan tüm ham beklentilere karşın, düşündürücü ve korkunçtur. Gerekli alt yapı tesislerini yaygınlaştırmadan; emin ve güvenilir bir ulaşım ve yerleşim merkezlerini kurmadan (6); gelen turistlerin haklı istemlerine yanıt verecek çağdaş standartta mal ve hizmet üretimini gerçekleştirmeden; geniş çapta pazarlama ve işletme bilimiyle donatılmış bir yönetim kadrosunu oluşturmadan; kendinden asıl bekleneni vermekten aciz, doğru-dürüst bir yabancı dili ve kültürü bulunmayan, Ankara'da milyarlarca liraya malolan basılı broşürler depolarda çürürken, öğrencilik yıllarımızda birkaç yurtsever arkadaşla düzenleyecek olduğumuz ve sonra yankıları haftalarca sürecektir olan bir gecede konuklara dağıtmak üzere, 600 km'lik yolu aşmış geldik Paris'te:

«— Elimizde fazla broşür yok. İki-üç ay sonra, yabancılar bizden broşür isterlerse, bizim halimiz ne olur?» diyerek, bizi salt 17 adet broşürle geri gönderen, Ankara'ya yazarak, gerekli ve yeterli sayıdaki verileri bile bürosunda hazır bulundurma öngörüsünden yoksun, üyüşük temsilcileri geri çekmeden; turizm ataşelerimizin bir kısmına başat olan edilgenliği yıkmadan, turizm alanında başarı sağlamamız oldukça kuşkuludur. Onun için, bu konu üzerine bilimsel ve tüm siyasal yargılardan arık bir biçimde eğinilmelidir.

5 * **Yardım ve anamal niteliğindeki kaynak niceliklerinden en yüksek düzeyde yararlanılması** : Anılan petrol bunalımı, bir taraftan ülkeleri güç durumda bırakırken, diğer taraftan da —çoğu komşumuz veya bizimle tarihsel bağları bulunan— petrol üreticisi olanları birden zengin parasal kaynaklara sahip ülkeler durumuna

(6) Çünkü, 1963 yazında Polatlı yakınlarında oynanan acıklı ve insanlık dışı oyunun bir benzeri de, bu satırların kaleme alındığı (4.10.1978) sırada, turistik doğal konumuyla evrensel bir üne sahip olan Fethiye sahillerinde oynanmıştır.

getirmiştir. Yapılacak iyi ilişkilerle, sözkonusu ülkelerin kaynaklarından, gerek yardım gerekse yabancı anamal biçiminde yararlanmak olasıdır.

*** Dışa yönelik para ve beyin akımının önlenmesi :** Gelişme yolundaki ülkeler, kalkınmalarını sürdürebilmek için dış kaynağa şiddetle gereksinim duyarlarken; bu ülkeler yönünden acıklı olan durum da, kendi ülkelerindeki tasarrufların yabancı finansman merkezlerine doğru akması, kıt olan eğitilmiş insan (beyin) gücünün de sürekli olarak gelişmiş ülkelere göçmesidir. Sözgelisi, dünyanın finansman merkezlerine az gelişmiş ülkelerden giden para akımı, anılan ülkelere gelişmiş ülkeler tarafından yapılan yardımların niceliğine eşit düzeydedir. Sürekli bir biçimde gözlemlenen beyin göçüyse —yoksul ülkeler açısından—, yerleri doldurulmaz kayıplar olup, utanç vericidir. Son günlerde, bir gazetede (7) yayınlanan küçük bir haber, bu yadsınmaz acı gerçeği tüm çıplaklığıyla bir kez daha vurgulamıştır. Habere göre, İsviçre'nin Fransızca yayın yapan «Swiss Romande» televizyonu yeni programını, Sayın Ersan ARSEVER'in hazırladığı «Archives»le açmıştır. Kendini tüm yaşamı boyunca mesleğine ve televizyona adayan bu değerli beyin, Türkiye de —hem de TRT'nin «adam»a çok gereksinim duyduğu bir dönemde— yeterince değerlendirilememiş; birtakım bezirgan tüccarı işportacıların elinde, ekranda balon patlatmayı yapım sananların ve bu olguyu da kayıtsızlıkla izleyenlerin suskunluğuna fazla dayanamayarak, öteden beri bütünleştiği mesleğinden ödünler vermektense, ezinç dolu bir buruklukla içinde yaşadığı doğal ortamı değiştirmeyi yeğlemiştir. Ve bugün, Ersan ARSEVER, Cenevre'de İsviçre Televizyonu'nun çok beğenilen ve tutulan bir yapımcısıdır. Bu tür örnekleri, Paris'ten New-York'a, Züriç'ten Londra'ya kadar genişletebiliriz. Ama, ne gereği var! Bu olumsuz ve doldurulmaz akım sürdüğü sürece, yoksul ülkelerin dış kaynak gereksinimleri hiçbir zaman dinmeyecektir. Bu bakımdan, dışa yönelik para ve beyin akımının ivedilikle önlenmesi zorunludur.

*** En alt düzeyde borçlanmaya başvurulması :** Hızlı gelişme yolunda bulunan ve büyük atılımlar peşinde olan Türkiye, kuşkusuz dış borçlanmaya da gidecektir. Şimdiye kadar gerçekleştirilen ve 15 yıllık bir zaman kesitinde varılmak istenen birtakım hedef-

(7) Hürriyet G., 5.10.1978, s. 3.

lerin başarılmasında, değişik türdeki dış kaynakların işlevi yadsınamaz. 4. BYKP döneminde yapılması tasarlanan 1,5 trilyon liralık değişmez nitelikteki anamal birikiminin sağlanabilmesi için, gene başka dünyalarda yaratılan kaynaklara gereksinim vardır. Ama ne var ki, bu kaynağı oluşturan öğelerden biri olan borçlanma, kendisine en alt düzeyde başvurulmuş bir unsur olmalı; hatta, diğer tüm yollar denendikten sonra buna sıra gelmelidir. Bir başka deyişle, dış kaynak gereksinimini besleyen öğeler kerteli biçimde dizildiğinde, borçlanma, en alt sırada yeralmalıdır.

* **Bunalımlı ortamın durulması** : Açıkça ki, ekonomik olaylar, hiçbir zaman sosyo-politik olaylardan soyutlanamazlar. Bu bakımdan, yukarıda kerteli bir biçimde dökümlenmeğe çalıştığımız önlem niteliğindeki koşulların uygulanabilirlikleri ve Türkiye'nin dış kaynak gereksiniminin şiddetinin azaltılması, herşeyden önce, yurdumuzdaki sosyal çalkantıların durulmasına, anarşi ve terör bulutunun güneşle birlikte dağılarak yerini sevgi ve özgürlük ortamına bırakmasına, dörtlüye giden enflasyonun ivedilikle önlenmesine bağlıdır. Tersine, baştan beri açıklamağa çalıştığımız ve öneri niteliğinde sunduğumuz bu önlemler, kendilerinden bekleneni vermeyecekler; değişik tür ve boyuttaki sorunlar, bir kez daha yığılanacaklardır.

Bu nedenle, önümüzdeki beş yıllık döneme ışık tutacak olan 4. BYKP'nın hazırlık çalışmalarının bir hayli yoğunluk kazandığı şu sıralarda, dış kaynak gereksinimi ve bu gereksinimin neden olduğu sorunlar gözönünde bulundurulmalı; değişik öğeli bir kaynağın sosyo-ekonomik maliyeti sağlayacağı yararlarla birlikte irdelenmeli; konuya ilişkin alınacak kararları, her türlü peşin yarıdan uzak, ulusal çıkarlarımızla bağdaşık, amaçlarımızla uyumlu ve tutarlı bir biçimde planda yer vermelidir. Aksi halde, 4. BYKP'nın sonuna geldiğinde, bundan önceki planlama evrelerinde olduğu gibi, gene saptanan plan hedeflerinin gerçekleşmediğini görmek; nicel (quantitative) ve nitel (qualitative) bir olumsuz gösterim ile karşılaşmak kaçınılmaz olacaktır. Fakat o zaman, Türkiye'nin bağlantılı olduğu değişik uluslararası örgütler önünde, bir kez daha yükümlülüklerinin bir beş yıl daha ötelenip ötelenmeyeceği sorununun şimdiden düşünülmesi gerekir. Hem de, ötelenmemesi halinde doğması olası bulunan tüm sakıncalarıyla birlikte.

YARARLANILAN KAYNAKLAR

- Maurice ALLAİS : «La Libéralisation des Relations Economiques Internationales», Ed. Gauthier-Villars, Coll. «Techniques Economiques Modernes», Paris-1972.
- Nelson ARDİTİ : «Les Investissements Etrangers en Turquie», Librairie Droz, Genève - 1970.
- Gilles Y. BERTRAND : «L'Investissement International», 2e éd., P.U.F. Coll. «QSJ?», Paris - 1972.
- Jacques BOURRINET : «Les Echanges Internationaux», P.U.F., Coll. Dossiers Thémis, Paris - 1972.
- Kenan BULUTOĞLU : «100 Soruda Türkiye'de Yabancı Sermaye», Gerçek Yay., İstanbul - 1970.
- Yılmaz BÜYÜKERŞEN : «Amerikan Yardım Felsefesi», Milliyet G., 1.XI.1974, s. 5.
- M.W.S. DAVENPORT : «Yardım Dağılımı ile İlgili Dış Siyaset», (İktisadi Gelişme ve Dış Yardım), İ.Ü.İ.F. Maliye Enstitüsü Yay., İstanbul - 1969.
- Tevfik ERTÜZÜN : «Hibe'den Borçlanmaya», Tercüman G., 14.IX.1978, s. 2.
- Adnan GÜLERMAN : «Yurt Dışında Çalışan İşçilerimizin Tasarruflarının Değerlendirilmesi», (Seminer), T.T.O.S.O.T.B.B. Yay., Ankara - 1972.
- Adnan GÜLERMAN : «1978 Yılı Turizmi», T. İktisat G., 21.IX.1978, ss. 1 - 2.
- Macit İNCE : «Devlet Borçlanması», 3. Basım, Ankara - 1976.

- Lloyd JONNES : «Zamanımızda Sanayileşmiş ülkeler Tarafından Yapılan Yardımlar», (İktisadi Gelişme ve Dış Yardım), İ.Ü.İ.F. Maliye Enstitüsü Yay., İstanbul - 1969.
- Christian MORRİSSON : «La Répartition des Revenus dans le Pays du Tiers - Monde», Ed. Cujas, Paris - 1968.
- Turhan OĞUZKAN : «Yurt Dışında Çalışan Doktorları Türkler», O.D.T.Ü. Yay., Ankara - 1971.
- Mehmet E. PALAMUT : «Kamusal Borç Yükümüz», T. İktisat G., 20.VII.1978, ss. 4-7.
- Maurice SCHLOGEL : «Les Relations Economiques et Financières Internationales», Ed. Masson et Cie, Paris-1972.
- Baran TUNCER : «Türkiye'de Yabancı Sermaye Sorunu» S.B.F. Yay., Ankara - 1968.
- İsmail TÜRK : «Maliye Politikası ve Çağdaş Bütçe Teorileri», 2. Basım, Ankara - 1969.
- Memduh YAŞA : «Devlet Borçları», 2. Basım, İstanbul - 1971.
- James P. WARBURG : «Pourquoi le Plan Marshall?», Ed. Self, Paris - 1948.